

Article

The Relationship of Religious Orientation and Negative Coping with Religious Stress: A Pilot Study Among Young People in Kazakhstan

Rakhymzhan Rashimbetov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

*Corresponding author's email: rashimbetov.r@gmail.com

Abstract

This article provides an empirical analysis of the relationship between intrinsic and extrinsic religious orientation, positive and negative religious coping, and religious stress among young people in Kazakhstan. The pilot study draws on survey data collected from 101 respondents (28 men, 73 women). Data were gathered using five scales adapted from Allport and Ross's Religious Orientation Scale (I-ROS, E-ROS) and Pargament's religious coping instrument (PRC, NRC). All scales demonstrated satisfactory to high reliability ($\alpha = .82-.94$). Correlation and regression analyses identified negative religious coping as the sole significant predictor of religious stress ($\beta = .76$, $R^2 = .72$), whereas intrinsic orientation and positive coping showed no association with stress. No differences in mean scores emerged between genders. Although several associations were significant among women, Fisher's r-to-z test did not confirm any between-group differences. The findings indicate that the source of religious stress is not the degree of religiosity but rather negative religious interpretations and suggest that negative coping should be the primary target of psychological support programs. However, given the study's limited sample, the results are presented as a basis for future research.

Keywords: religious stress; religious coping; intrinsic/extrinsic religious orientation; gender differences; students; Kazakhstan.

Received: 08 August 2026

Revised: 06 September 2026

Accepted: 13 September 2026

Copyright: © 2026 by the author.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Діни ориентация мен негативті копингтің діни стресспен байланысы: Қазақстан жастары арасында пилоттық зерттеу

Аңдатпа

Бұл мақалада Қазақстан жастары арасындағы ішкі және сыртқы діни ориентация мен позитивті және негативті діни копингтің діни стресспен байланысы эмпирикалық тұрғыда талданады. Пилоттық зерттеуде 101 респонденттің (28 ер адам, 73 әйел) сауалнама жауаптары қарастырылды. Деректер ішкі және сыртқы діни ориентацияны, позитивті және негативті діни копингті және діни стрессті өлшейтін бес шкала арқылы жиналды. Діни ориентацияны бағалау үшін Г. Олпорт пен Дж. Росстың шкалаларының (I-ROS, E-ROS), ал діни копингті бағалау үшін К. Паргаменттің құралының (PRC, NRC) бейімделген нұсқалары қолданылды. Барлық шкала қанағаттанарлық немесе жоғары ішкі келісімділікті көрсетті ($\alpha = .82-.94$). Корреляциялық және регрессиялық талдау нәтижелері бойынша негативті діни копинг діни стресстің жалғыз статистикалық мәнді болжаушысы болды ($\beta = .76$, $R^2 = .72$), ал ішкі діни ориентация мен позитивті діни копингтің стресспен статистикалық мәнді байланысы анықталған жоқ. Гендерлік талдау нәтижесінде орташа мәндер арасында статистикалық мәнді айырмашылықтар табылған жоқ. Әйелдер тобында кейбір статистикалық мәнді байланыстар анықталғанымен, Фишердің r -to- z түрлендіруіне негізделген тест тиісті корреляциялардың ерлер мен әйелдер арасындағы айырмашылықтарының статистикалық мәнділігін растаған жоқ. Зерттеу нәтижелері негативті діни копингтің діни стресспен байланысты екенін көрсетеді және психологиялық қолдау бағдарламаларында оған назар аударудың маңыздылығын айқындайды. Алайда іріктеменің шектеулілігіне байланысты бұл нәтижелер алдын ала қорытындылар ретінде қарастырылып, болашақ зерттеулерде тексеруді қажет етеді.

Түйін сөздер: діни стресс; діни копинг; ішкі/сыртқы діни ориентация; гендерлік ерекшеліктер; студенттер; Қазақстан.

Взаимосвязь религиозной ориентации и негативного копинга с религиозным стрессом: пилотное исследование среди молодежи Казахстана

Аннотация

В статье представлен эмпирический анализ взаимосвязи внутренней и внешней религиозной ориентации, позитивного и негативного религиозного копинга с религиозным стрессом среди молодежи Казахстана. Пилотное исследование основано на данных опроса, полученных от 101 респондента (мужчин – 28, женщин – 73). Данные собраны с помощью пяти шкал, адаптированных из Шкалы религиозной ориентации Г. Олпорта и Дж. Росса (I-ROS, E-ROS) и инструмента религиозного копинга К. Паргамента (PRC, NRC). Все шкалы показали удовлетворительную или высокую надежность ($\alpha = .82-.94$). Корреляционный и регрессионный анализ выявил негативный религиозный копинг как единственный значимый предиктор религиозного стресса ($\beta = .76$, $R^2 = .72$), тогда как внутренняя ориентация и позитивный копинг не связаны со стрессом. По средним значениям различий между полами не обнаружено. Хотя некоторые взаимосвязи были значимы у женщин, критерий Фишера (r -to- z) не подтвердил межгрупповых различий. Результаты показывают, что источником религиозного стресса является не уровень религиозности, а негативные религиозные интерпретации, и указывают на то, что основным объектом программ психологической поддержки должен быть негативный копинг. Однако ввиду ограниченной выборки результаты рассматриваются как основа для дальнейших исследований.

Ключевые слова: религиозный стресс; религиозный копинг; внутренняя/внешняя религиозная ориентация; гендерные различия; студенты; Казахстан.

Кіріспе

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының (ҚР) дінге деген қарым-қатынасты зерттеуде діни тәжірибенің психологиялық қырлары маңызды екені жиі атап өтіледі. Оның ішінде діннің оң және кері ықпалы етуі ерекше ғылыми қызығушылықты тудыруда. Әсіресе, жастар арасындағы діни ізденістері қайшылықты құндылықтардың тоғысуына алып келеді. Қоғамдық нормалар мен жеке сенімі арасында қайшылық бар деп есептеуі мүмкін. Мұндай психологиялық күйдің себептерін эмпирикалық тұрғыда түсіну қоғамдағы психикалық денсаулықты сақтау және дерадикализациялық жұмыстар мен алдын алу шаралары үшін өте маңызды.

Зерттеу мәселесінің теориялық негіздері бірқатар шетелдік зерттеушілердің еңбектері арқылы қалыптасқан. Г. Олпорт пен Дж. Росс адамның дінге қатынасына қарап ішкі және сыртты ориентация деп бөліп көрсетеді (Allport & Ross, 1967). Аталмыш зерттеу нәтижелері діни бағдар түріне қарай адамдардың психологиялық салдарлары ерекшеленетінін көрсетеді. Ішкі діни ориентациядағы тұлғаның дінді ішкі құндылық пен өмірінің мәні ретінде қарастырады. Ал, сыртқы діни ориентациядағы тұлға әлеуметтік мақсатқа жету құралы ретінде қабылдаумен байланысты. Өз кезегінде К. Паргамент позитивті және негативті діни копинг теориясы арқылы психологиялық қолайсыздықпен байланысын көрсетеді (Pargament et al., 1998). Отандық ғылыми әдебиеттерде көбіне теориялық, концептуалдық тұрғыдан қарастырылған. Біздің тақырыптың аясында діни копинг пен діни стресс және діни ориентацияның байланысы эмпирикалық деңгейде тексерілмеген.

Зерттеудің ықтимал ғылыми жаңалығы діни ориентация түрлері, діни копинг және діни стресс арасындағы өзара байланысты сандық деректер негізінде жүйелі талдау арқылы отандық әдебиетке үлес қосуымен сипатталады. Атап өтетін жайт, бұл зерттеу радикалдануға бейімділікті тікелей өлшемейді. Бұл – діни стресс, діни копинг және діни ориентация арасындағы өзара байланысты эмпирикалық тұрғыдан зерделеуге арналған пилоттық зерттеу.

Осыған орай, зерттеудің мақсаты ҚР жастары арасында ішкі және сыртқы діни ориентация мен позитивті және негативті діни копинг стратегияларының діни стресс деңгейімен байланысын эмпирикалық тәсілмен талдау. Сонымен қатар, аталмыш бағыттардың гендерлік ерекшеліктеріне назар аудару.

Зерттеу мақсатына сай келесі зерттеу міндеттер қойылады:

- қолданылған шкалалардың Қазақстан үлгісінде қаншалықты ішкі сәйкестігі бар екенін анықтау;
- айнымалылар арасындағы регрессиялы және корреляциялық байланыстарды ашу;
- анықталған айырмашылықтар мен байланыстардың гендерлік ерекшеліктерін көрсету.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу сипаттамалы корреляциялық дизайнда жүргізілген пилоттық жұмыс болып табылады. Сауалнамаға респондент ретінде ҚР аумағындағы жоғарғы оқу орындарында оқитын 101 студенті қатысты (ер-28, әйел-73). Респонденттер онлайн сауалнамаға ерікті түрде қатысты. Сауалнама екі тілде (қазақ, орыс) жүргізілді. Іріктеме көлемі мен өзара теңгерімсіз болуына байланысты зерттеу нәтижелері жалпы халықты қамтитын қорытынды емес. Тек кейінгі зерттеулерге негіз болатын эмпирикалық алғышарт ретінде ұсынылады.

Сауалнамада халықаралық тәжірибеде кеңінен қолданылатын Ликерт шкаласын 5 балдық көрсеткішпен (1-мүлдем келіспеймін, 5-толық келісемін) қолданылды.

Ішкі және сыртқы діни ориентация Г.Олпорт пен Дж. Росстан бастау алатын шкаланың Й. Ибраһим мен Ч. Джидің зерттеу контекстіне сүйенетін (Ji & Ibrahim, 2007), ҚР аумағында Г. Мажиев пен Р. Рашимбетовтың теориялық зерттеуіндегі бейімделген нұсқасы қолданылды (Gilimbek & Rashimbetov, 2024). Бұл шкаланы Р. Рашимбетов арнайы жастар арасында эмпирикалық тұрғыда тағы тексеріп көрген еді (Rashimbetov, 2026). Ішкі ориентация 9, сыртқы ориентация 11 тармақ қамтылды.

Позитивті және негативті діни копинг Паргамент пен әріптестерінің Brief RCOPE құралынан (Exline et al., 2014; Pargament et al., 1998; Abu-Raiya & Pargament, 2015; Cummings, & Pargament, 2010) алынып, исламдық контекстке бейімделген нұсқасын қазақ және орыс тіліне аударып ұсынылды. Олардың әрқайсысы 4 тармақтан құралды.

Діни стресс 6 тармақтан тұратын діни тақырыпқа қатысты күйзеліс, қысым, кінә, ұят, қайшылық сезімдері негізіндегі психологиялық әсерді өлшейтін шкаламен бағаланды.

Барлық шкалалар ҚР үлгісінде қанағаттанарлық немесе жоғарғы ішкі сәйкестікті көрсетті.

Кесте 1. Хронбах альфа бойынша ішкі сенімділік

ІДО	$\alpha = .93$
СДО	$\alpha = .82$
ПДК	$\alpha = .94$
НДК	$\alpha = .87$
ДС	$\alpha = .88$

Талдау сипаттамалық статистика, Пирсонның корреляциялық талдауы мен көп факторлы сызықтық регрессия және гендерлік топтар бойынша салыстырмалы корреляция бойынша жүргізілді.

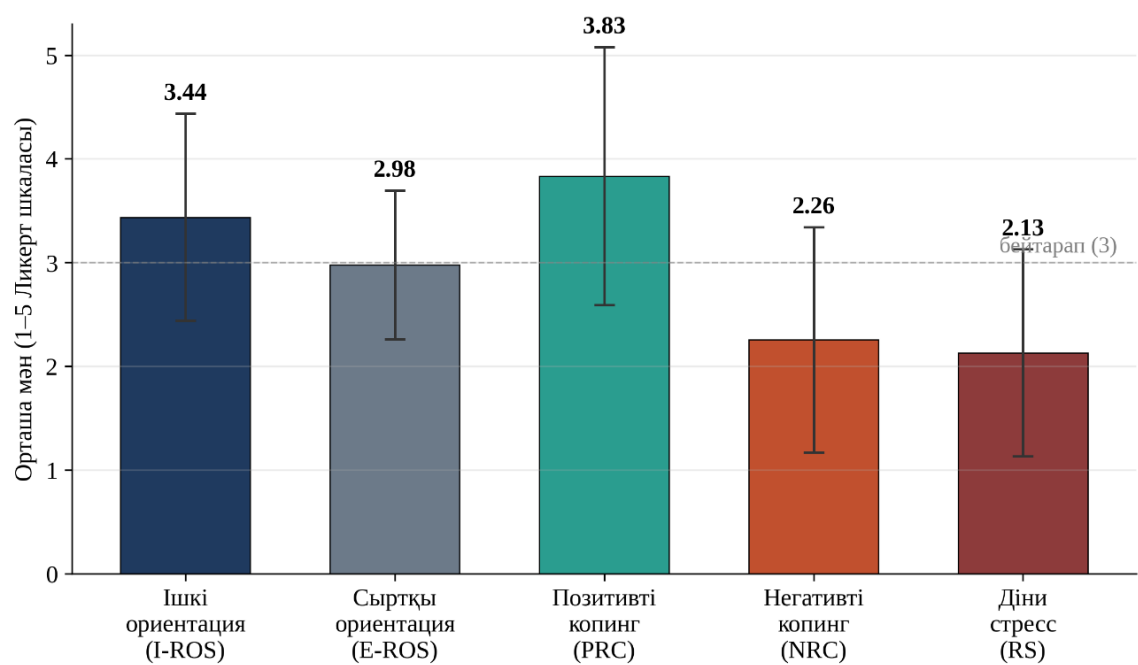
Сауалнамаға қатысушылардың жасы 18 жасқа толған немесе асқан тұлғалар. Респонденттер ерікті және анонимді түрде қатысты. Респонденттердің жеке басына қатысты ешқандай ақпараттар сұралған жоқ. Жиналған деректер тек ғылыми мақсатта пайдаланылды.

Сауалнама деректерін өңдеу және барлық есептеулер авторлар тарапынан жүргізілді. Алынған нәтижелерді визуализациялау үшін Claude Sonnet 5 құралы пайдаланылды. Визуализацияланған материалдар авторлар есептеген деректерді өзгеріссіз және нақты көрсетілген.

Нәтижелер және талқылау

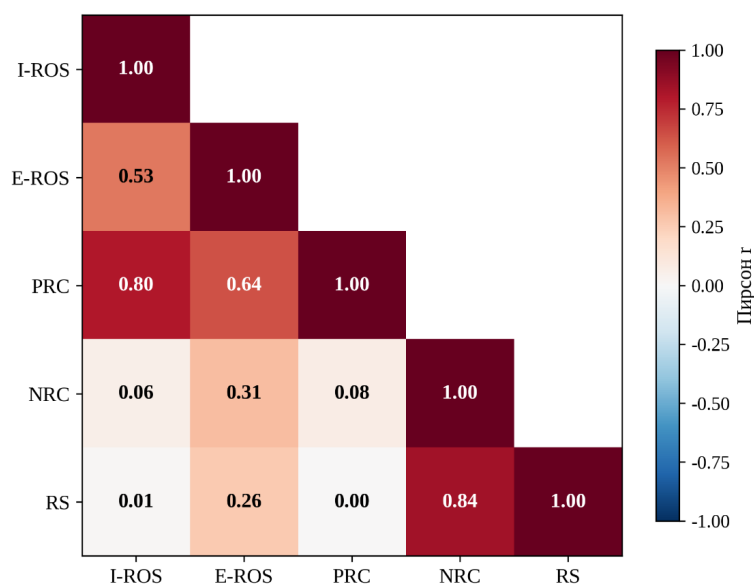
Сипаттамалық статистика нәтижелері бойынша айнымалылардың орташа мәндері мен стандартты ауытқулары сурет 1-де берілді. Респонденттердің ішкі діни ориентация (M = 3,44) мен позитивті копинг (M = 2,26) және діни стресс (M = 2,13) төмен деңгейді көрсетті. Өз кезегінде бұл үлгінің нәтижесі бойынша діни тәжірибенің негізінен конструктивті, яғни, қолдау білдіруші сипатта екенін көрсетті. Ал, теріс психологиялық зардаптардың орташадан төмен деңгейі анықталды.

Сурет 1. Айнымалылардың орташа мәндері (M + SD), N=101

Корреляциялық талдау бойынша ішкі ориентация позитивті копингпен өте күшті байланысты көрсетті ($r = .80$). Алайда, діни стресспен ($r = .01$) байланысы байқалмады. Негативті копинг болса діни стресспен өте күшті оң байланыс көрсетті ($r = .84$). Сыртқы ориентацияға келсек негативті копингпен ($r = .31$) және діни стресспен ($r = .26$) орташадан төмендеу, бірақ маңызды оң байланысы анықталды. Позитивті копингтің діни стресспен мүлде байланысы анықталмады.

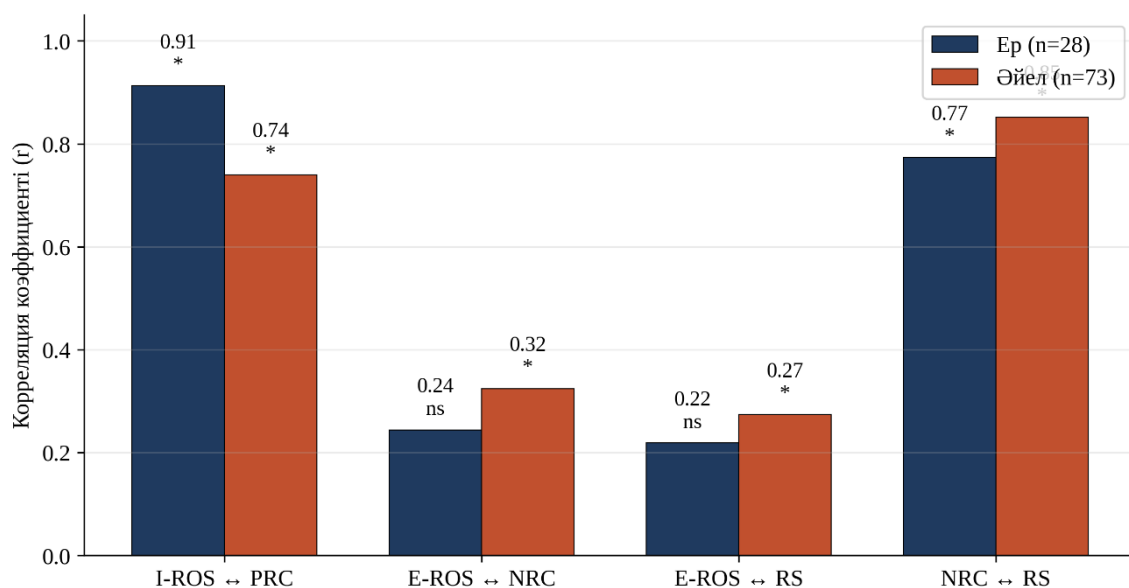
Сурет 2. Корреляциялық матрица (Пирсон r)

Діни стресстің неден туындайтынын анықтау мақсатында төрт шкаланы бірдей қолдандық. Регрессиялық анализдің нәтижесі бойынша бұл төрт фактор бірлесіп діни стресстеі айырмашылықтың шамамен 72%-ын түсіндіруге қабілетті екені анық болды ($R^2 = .72$, $p < .001$). Осы аталған төрт шкаланың арасында ең маңызды предикатор ретінде негативті копинг байқалды ($\beta = .72$, $p < .001$). Қалған үш шкала I-ROS, E-ROS, PRG маңызды үлес қоспады. Бұл нәтиже сыртқы діни бағдардың діни стресспен корреляциясы дербес емес екенін, оның негативті копинг арқылы жанама түрде ($E-ROS \rightarrow NRG \rightarrow RS$) ықпал етуі мүмкін екенін болжайды. Алайда, бұл зерттеудегі іріктеме көлемінің шектеулі, аз болуына байланысты болашақ зерттеулерде тексерілуі тиіс дүние.

Гендерлік талдау нәтижесінде орташа мәндер ерлер мен әйелдер арасында зерттеуде қаралған шкалалар бойынша айырмашылық табылмады (барлық $p > .10$). Алайда, ішкі діни бағдар мен позитивті копинг арасындағы байланыс екі топта да жоғары болғанымен, ерлер тобында айқынырақ байқалады (ерлер: $r = .91$, $p < .001$; әйелдер: $r = .74$, $p < .001$). Ең елеулі гендерлік ерекшелік – сыртқы діни ориентацияның теріс салдарының тек әйелдер үшін маңызды болуы. E-ROS негативті копингпен (әйел: $r = .32$, $p = .005$; ер: $r = .24$, $p < .21$ маңызды емес) және діни стресспен (әйел: $r = .27$, $p = .019$; ер: $r = .22$, $p < .26$ маңызды емес) тек әйелдер арасында статистикалық маңызды байланыс көрсетті. Өз кезегінде бұл сыртқы, утилитарлы діндарлықтың теріс психологиялық зардаптары әйелдерде салыстырмалы түрде айқынырақ көрінетінін болжайды және жобаның гендерлік гипотезасына байланысты алдын ала ұсынылатын жаңалық.

Сурет 3. Негізгі корреляциялардың гендерлік салыстырмасы (* $p < .05$; ns – маңызды емес)

Талдау нәтижелері діни тәжірибенің психологиялық салдары әртүрлі және оның ішкі құрылымына тікелей байланысты екенін көрсетті. Ең айқын әрі маңызды жаңалық ретінде негативті діни копинг пен діни стресстің өзара күшті байланысын ($r = .84$) және оның басты маңызды предиктор ($\beta = .72$) болуын айта аламыз. Бұл нәтижелер Паргамент пен әріптестерінің теориялық болжамын (Pargament et al., 1998) және діни копинг пен психологиялық бейімделудің мета-талдаулық қорытындыларымен сәйкес (Ano & Vasconcelles, 2005). Мұндағы Жаратушының жазалауы, қолдаудың жоқтығы және Құдайдың мейіріміне күмәндану сияқты теріс интерпретациялар психологиялық қолайсыздықпен байланысты екені байқалады. Тағы тоқтала кететін жайт, регрессиялық талдау бойынша

діни ориентация типтері мен позитивті копинг дербес үлесі жоқ. Яғни, ішкі немесе сыртқы діни ориентацияның ерекшелігінен гөрі конструктивті копинг стратегиялары шешуші рөл атқарады.

Дегенмен, біздің зерттеудің нәтижелері халықаралық зерттеулерге қараған жоғары мәндерді көрсетті. Ано және Васконселлс (2005) екеуінің қырық тоғыз зерттеуді қамтыған мета-анализі бойынша негативті діни копинг пен теріс психологиялық нәтижелер арасындағы орташа байланыс небәрі $r = .22$ -ні көрсеткен еді. Біздің үлгіде бұл нәтиже $r = .84$ -ті көрсетіп, айтарлықтай жоғары болып отыр. Мұндай айырмашылық қолданылған екі шкаланың мазмұндық қабаттасуын (construct overlap) білдіруі мүмкін. Item деңгейінде NRC мен RS арасындағы орташа корреляция (.59) әр шкаланың ішкі корреляцияларына (NRC .64; RS .60) тең. Ендеше NRC «Жаратушы мені тастап кетті», «бұл жаза» мен RS «діни тақырып стресс тудырады», «діни тәжірибе психикама теріс әсер етеді» тармақтары бір психологиялық өлшемнің аясында қамтылуы мүмкін. Мұндай жағдайда $R^2 = .72$ регрессиясының болжаушылық күші ішінара тавтологиялық сипатқа ие болу ықтимал. Осыған орай аталған валидтілік мәселесі болашақ жұмыстарда растаушылық факторлық талдау (CFA) арқылы тексерілуі қажетті және мұны зерттеудің шектеуі ретінде ашық мойындауымыз керек.

Ішкі және сыртқы діни ориентацияны бөліп қарастыру Г. Олпорт пен Дж. Росстың еңбектерінен бастау алатыны белгілі (Allport & Ross, 1967). Біз мұны қазақстандық мұсылман жастар арасына бейімдеу туралы алдыңғы зерттеулерде теориялық (Gilimbek & Rashimbetov, 2024) және эмпирикалық тұрғыда қарастырғанбыз (Rashimbetov, 2026). Қазіргі зерттеуіміз сол шкалалардың Қазақстан жастары арасындағы эмпирикалық жарамдылығын одан әрі нығайтады. Ішкі діни бағдар мен позитивті копинг арасында өте күшті байланыс бар ($r = .80$), ал ішкі діни бағдардың діни стресспен байланысының мүлдем жоқ екені ($r = .01$) осының айғағы. Аталмыш нәтиже Г. Олпорттың теориясымен үндес. Сенімді өмірінің өзегі ретінде қабылдайтын адамдар стресске емес, позитивті копингке жақынырақ.

Сыртқы діни ориентацияға келсек ол негативті копингпен ($r = .31$) және стресспен ($r = .26$) орташадан төмендеу, бірақ маңызды оң байланысы бар. Регрессиялық талдау нәтижесі бұл байланыс өз алдына дербес емес, негативті копинг арқылы жанама әсер етуі мүмкін екенін (E-ROS → NRC → RS) меңзейді. Утилитарлы діндарлық өз бетінше тұлғаға зарар бермейді, бірақ теріс интерпретацияларға жол ашу ықтималдығы жоғары. Алайда, зерттедің респонденттік іріктеме көлемінің аздығына байланысты болашақта арнайы толыққанды зерттеу мен тексеруді талап етеді.

Зерттеу нәтижелерінің арасындағы ерекше назар аударуға тұрарлық бөлігі ретінде позитивті копинг пен діни стресс арасында байланыстың болмауы ($r = .00$). Бұл нәтижені кездейсоқтыққа балай алмаймыз. Зерттеуші Ано және әріптесі Васконселлстің (2005) мета-анализінде де позитивті діни копинг теріс нәтижелермен байланыспаған еді (орташа $r = .02$). Ендеше, біздің зерттеу нәтижеміз ($r = .00$) осындай халықаралық зерттеулердің нәтижелерімен сәйкес келеді. Конструктивті копинг стресті тікелей бейтараптандыратын фактор емес, одан тәуелсіз, параллель жұмыс істейтін ресурс болуы ықтимал. Алдыңғы зерттеулерімізде студент жастардың діни ориентациясы мен әлеуметтік белсенділігі бойынша өзіндік ерекшеліктері болатынын атап өткен едік (Sembanova et al., 2025).

Гендерлік талдау неғұрлым байыппен түсіндіруді қажет ететін бағыт. Орташа мәндер бойынша ерлер мен әйелдер арасында ешқандай шкалаларда айырмашылықтар байқалмады. (барлық $p > .10$). Топ ішіндегі корреляциялар деңгейінде сыртқы ориентация негативті копингпен (әйел: $r = .32$, $p = .005$; ер: $r = .24$, маңызды емес) және стресспен (әйел: $r = .27$, $p = .019$; ер: $r = .22$, маңызды емес) көрсеткіштер шықты. Бұл бойынша тек әйелдер арасындағы байланыстар ғана статистикалық маңызды айқындалды. Дегенмен мұның өзін тікелей гендерлік айырмашылық деп қорытуға ертерек. Фишер t-to-z критериймен

екі топтың корреляциясын салыстырғанда, айырмашылық маңызын көрсете алмады ($E-ROS \rightarrow NRC: z = -0.38, p = .71$; $E-ROS \leftarrow: z = -0.25, p = .80$). Ендеше, ерлер тобында статистикалық маңыздылықтың байқалмауы нақты гендерлік айырмашылықтан гөрі, іріктеменің аздығына ($n = 28$) байланысты статистикалық қуаттың төмен болуынан туындауы ықтимал. Фишер-салыстыруы бойынша шынайы маңыздылықты көрсеткен байланыс ішкі ориентация мен позитивті копинг арасында ерлерде күштірек болуы (ер: $r = .91$; әйел: $r = .74, p = .011$). Осылайша нәтижелерге қарап отырып біз гендерлік үлгілер бар болуы мүмкін екенін, алайда қазірші іріктеме бойынша оны сенімді түрде дәлелдеу мүмкіндігі төмен. Кеңейтілген іріктеме бойынша қайта тексеруді қажет ететін бағыт. Жастар арасындағы діни мотивацияның эмпирикалық көріністері әлеуметтік кеңістікте өте сезімтал екенін ескеретін болсақ (Rashimbetov & Mazhiyev, 2024) болашақ зерттеулерде бұл асимметрияны нақтылай алады.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңызы психологиялық қолдау және профилактикалық көмек бағдарламаларын әзірлеуге бағдар ұсынуымен байланысты. Мұндай бағдарламаларда діндарлық деңгейін өзгертуге емес, негативті діни копинг көріністерін анықтауға және қиындықтарды еңсерудің конструктивті тәсілдерін дамытуға назар аударған жөн. Діни өмірге қатысудың өзін ғана тәуекел белгісі ретінде қарастыру әдіснамалық және этикалық тұрғыдан негізсіз болар еді. Бұл тұрғыда адамның діндарлық деңгейімен қатар, қиындықтарды қалай түсіндіретіні және еңсеретіні де маңызды. Мәселен, адамның дағдарысты Алланың жазасы немесе сынағы ретінде қабылдауы оның діни копинг ерекшеліктерін түсінуге көмектесуі мүмкін. Алайда мұндай интерпретациялардың психологиялық салдарын және радикалданумен ықтимал байланысын анықтау үшін қосымша зерттеулер қажет.

Зерттеу өз алдына бірнеше бағытта маңызды шекті тұстары бар. Ең алдымен іріктеменің аздығы ($N = 101$) және тек студенттермен ғана шектелген. Сол себепті бұл нәтижелер жалпы халық арасында кеңінен таралмайды. Екіншіден, гендерлік теңгерімсіздік (28:73) топаралық салыстырудың статистикалық қуатын төмендетеді.

Қорытынды

Бұл пилоттық зерттеуде ҚР жастары арасында діни ориентация, діни копинг стратегиялары және діни стресс арасындағы байланысты алғаш рет эмпирикалық тұрғыда тексерілді. Басты нәтиже бойынша діни стресстің негізгі болжаушысы – діндарлықтық бағыты емес, негативті діни копинг айқындалды. Яғни, адам өз қиындықтарын Жаратушының жазасы немесе қолдаусыз тасталу (қалу) деп түсінуі. Ішкі діни ориентация мен позитивті копинг арасында тығыз байланысы бар және стресспен байланыспады. Ал, сыртқы діни ориентацияның теріс салдары негативті копинг арқылы жанама түрде көрініс беруі ықтимал. Гендерлік талдау бойынша орта мәндер деңгейінде айырмашылықтар байқалмады. Топ ішінде кейбір байланыстар әйелдер арасында маңызды болғанымен Фишер салыстыруы мұны растамады. Осыған орай гендерлік айырмашылық әзірге болжам күйінде қалады және алда терең әрі кең зерттеуді қажет етеді.

Зерттеу практикалық маңызы ретінде психологиялық қолдау мен профилактикалық жұмыс үшін тиімділігі және нақты бағдардың ұсына алу қабілеті. Алдағы профилактикалық бағдарламаларды діндарлықты өлшеуге емес, діндарлардың теріс діни интерпретацияларға бейімділігін төмендетуге бағыттауды ұсынамыз. Іріктеменің аз болуы және гендерлік теңгерімсіздіктің орын алуы зерттеудің негізгі шектеулері ретінде қарастырылады. Болашақ зерттеулерді көлемі жағынан теңдестірілген іріктемемен жүргізу ұсынылады.

Мүдделер қақтығысы

Автор мүдделер қақтығысының жоқ екенін мәлімдейді.

Қаржыландыру

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің қаржыландыруымен «Жас ғалым» жобасы аясында жүзеге асырылды (грант № AP25796033 «Қазақстандағы діни стресс және радикалдану: гендерлік ерекшеліктер мен діни ориентацияның ықпалы»).

Әдебиеттер тізімі

- Abu-Raiya, H., & Pargament, K. I. (2015). Religious coping among diverse religions: Commonalities and divergences. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(1), 24–33. <https://doi.org/10.1037/a0037652>
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Ano, G. G., & Vasconcelles, E. B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 61(4), 461–480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>
- Cummings, J. P., & Pargament, K. I. (2010). Medicine for the Spirit: Religious Coping in Individuals with Medical Conditions. *Religions*, 1(1), 28–53. <https://doi.org/10.3390/rel1010028>
- Exline, J. J., Pargament, K. I., Grubbs, J. B., & Yali, A. M. (2014). The Religious and Spiritual Struggles Scale: Development and initial validation. *Psychology of Religion and Spirituality*, 6(3), 208–222. <https://doi.org/10.1037/a0036465>
- Gilimbek, M., & Rashimbetov, R. (2024). Adapting Religious Orientation Scales for Muslim Contexts: Theoretical review. *Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religious Studies*, 147(2), 308–320. <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2024-147-2-308-320>
- Ji, C.-H., & Ibrahim, Y. (2007). Islamic Religiosity in Right-Wing Authoritarian Personality: The Case of Indonesian Muslims. *Review of Religious Research*, 49(2), 128–146.
- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998). Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(4), 710–724. <https://doi.org/10.2307/1388152>
- Rashimbetov, R., & Mazhiyev, G. (2024). Sharia motivation in a secular country: An empirical study among young people in Kazakhstan. *Eurasian Journal of Religious Studies*, 39(3), 78–89. <https://doi.org/10.26577/EJRS.2024.v39.c3.r8>
- Sembinova, A., Nurov, M., Rashimbetov, R., Nessipkaliyev, D., & Mamytkanov, D. (2025). Charity Work and Religious Orientation: The Experience of the Student-Age Population. *Journal of Culture and Values in Education*, 8(3), 39–60. <https://doi.org/10.46303/jcve.2025.26>
- Рашимбаев, Р. (2026). *Исламдағы мотивация және оның Қазақстан жастары арасындағы көрінісі* [Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация, 8D02206 – Дінтану]. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

References

- Abu-Raiya, H., & Pargament, K. I. (2015). Religious coping among diverse religions: Commonalities and divergences. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(1), 24–33. <https://doi.org/10.1037/a0037652>
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Ano, G. G., & Vasconcelles, E. B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 61(4), 461–480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>
- Cummings, J. P., & Pargament, K. I. (2010). Medicine for the Spirit: Religious Coping in Individuals with Medical Conditions. *Religions*, 1(1), 28–53. <https://doi.org/10.3390/rel1010028>

- Exline, J. J., Pargament, K. I., Grubbs, J. B., & Yali, A. M. (2014). The Religious and Spiritual Struggles Scale: Development and initial validation. *Psychology of Religion and Spirituality*, 6(3), 208–222. <https://doi.org/10.1037/a0036465>
- Gilimbek, M., & Rashimbetov, R. (2024). Adapting Religious Orientation Scales for Muslim Contexts: Theoretical review. *Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Historical Sciences. Philosophy. Religious Studies*, 147(2), 308–320. <https://doi.org/10.32523/2616-7255-2024-147-2-308-320>
- Ji, C.-H., & Ibrahim, Y. (2007). Islamic Religiosity in Right-Wing Authoritarian Personality: The Case of Indonesian Muslims. *Review of Religious Research*, 49(2), 128–146.
- Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998). Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(4), 710–724. <https://doi.org/10.2307/1388152>
- Rashimbetov, R., & Mazhiyev, G. (2024). Sharia motivation in a secular country: An empirical study among young people in Kazakhstan. *Eurasian Journal of Religious Studies*, 39(3), 78–89. <https://doi.org/10.26577/EJRS.2024.v39.c3.r8>
- Sembinova, A., Nurov, M., Rashimbetov, R., Nessipkaliyev, D., & Mamytkanov, D. (2025). Charity Work and Religious Orientation: The Experience of the Student-Age Population. *Journal of Culture and Values in Education*, 8(3), 39–60. <https://doi.org/10.46303/jcve.2025.26>
- Rashimbetov, R. (2026). *Islamdagy motivatsiya jane onyn Qazaqstan jastary arasyndagy korinisi* [Motivation in Islam and its manifestation among the youth of Kazakhstan] [Doctoral dissertation (PhD), L. N. Gumilyov Eurasian National University]. (in Kazakh)

Information about authors

Rakhymzhan Rashimbetov – PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0003-2257-7444>, rashimbetov.r@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет

Рахымжан Рашимбетов – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, <https://orcid.org/0000-0003-2257-7444>, rashimbetov.r@gmail.com

Сведения об авторах

Рахымжан Рашимбетов – PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, <https://orcid.org/0000-0003-2257-7444>, rashimbetov.r@gmail.com